

## Řecký jazyk a školství emigrantů

Novořečtina je indoevropský jazyk bez dalších příbuzných jazyků. Vývoj jazyka byl už od starověku poznamenán diglossií (διγλωσσία - dvoujazyčnost), kdy gramatici už od počátku našeho tisíciletí udržovali v literatuře uměle řečtinu klasického období (attičtinu), zatímco se paralelně přirozeně vyvíjela mluvená řečtina a její dialekty. Literárně fixovaný lidový jazyk se sice objevil v tzv. akritovském cyklu písní v 10. století, ale archaistické tendence převládaly po celé byzantské období i za turkokracie (τουρκοκρατία - turecká nadvláda).

V 18. století sice narůstá tendence vytvořit jednotný spisovný jazyk na základě mluvené živé řečtiny, ale obhájci archaizujícího jazyka našli vyjádření ve vytvoření umělého literárního jazyka, tzv. katharevusy (καθαρευουσα - očištěný jazyk) filologem Adamantiosem Koraisem. Druhý tábor propagující tzv. dimotiki (δημοτική γλώσσα - lidová řečtina) reprezentoval zejména další filolog Jannis Psycharis. Tento spor mezi archaisty a dimotikisty – tzv. jazyková otázka (γλωσσικό ζήτημα) – trval po celé 19. století a větší část 20. století. Lze říci, že dimotiki převládala v poezii, v beletrii naopak katharevusa. Spor se vedl nejen v oblasti literatury, ale celé oblasti kultury, školství a politiky.

Po proměnlivém a místy dramatickém vývoji byl po sto padesáti letech sporů vydán r. 1976 zákon o všeobecném vzdělání, který schválil jako vyučovací jazyk na všech stupních vzdělání novořečtinu (neoelliniki glossa – νεοελληνική γλώσσα) – jazyk, který se konstituoval z mluvené obecné řečtiny a kultivovaného literárního jazyka. Tento vývoj byl završen zjednodušením pravopisu zavedením monotonického (jednopřízvučného) systému v roce 1982. Spor o jazykovou otázku se projevil mj. ve výuce řeckého jazyka poválečného exilu, která probíhala pochopitelně v dimotiki.

Z lingvistického hlediska je tedy řečtina zvláštním jazykem indoevropské skupiny, ale typologicky má některé společné gramatické znaky s jinými balkánskými jazyky (tzv. balkanismy). V novořečtině jsou to např. ztráta infinitivu, analytické tvoření budoucího času pomocí částice „tha“ (θα) vzniklé ze slovesa „thélo“ (θέλω = chci). S těmito jazyky (rumunština, albánština, bulharština) tvoří tzv. balkánský jazykový svaz.

Tento jazyk bez sourozenců (αναδελφος γλώσσα - anadelfos glossa) je jazykem Řeků nejen v mateřském Řecku, ale také jazykem velké řecké diaspory na celém světě (cca pět miliónů etnických Řeků, především ve Spojených státech, Kanadě, Austrálii, Německu, Itálii aj.). Řecká vláda finančně podporuje výuku novořečtiny v zahraničí a nejrůznější sdružení Řeků ve všech zemích v rámci svých aktivit na předním místě podporují řeckou identitu prostřednictvím zachování a rozvoje jazyka. Stejně tak jednotlivé řecké obce u nás sdružené v Asociaci řeckých obcí v ČR organizují výuku novořečtiny pro děti i dospělé. Každoročně se konají na různých místech republiky konference o výuce novořečtiny a semináře pro učitele řeckého jazyka, jichž se pravidelně účastní koordinátor výuky řeckého jazyka pro západní Evropu (v současnosti pan G. Golemis) a některý zástupce Velvyslanectví Řecké republiky v Praze. Novořečtina jako studijní obor od akademického roku 1993/1994 existuje na katedře klasické filologie na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně mj. díky finanční pomoci řecké nadace Kosta ke Elenis Urani. V roce 2000 vyšla vůbec první česká učebnice novořečtiny vypracovaná profesorkami PhDr. Růženu Dostálovou a PhDr. Aikaterini Franc Sgourdeou s názvem Základní kurs novořeckého jazyka (Εισαγωγή στη

νεοελληνική γλώσσα), v nedávné reedici přepracovaná a doplněná zejména o přílohu s kontrolními texty pro samouky. Předtím i v pozdější době vyšlo několik dalších titulů věnovaných novořečtině, mezi nimi zejména Malý průvodce novořeckým jazykem pod titulem Nebojte se řečtiny ( Μη φοβασαι τα ελληνικα) od Georgie Zervy, vyučující novořečtině na Jazykové škole v Praze, a Novořecko-český slovník Theodora Nedělky (již dvě vydání zcela rozebraná). V průběhu posledních patnácti let vyšla také řada malých novořecko-českých i česko-novořeckých slovníků a konverzací pro zájemce o novořečtinu a potřeby turistiky.

Řecké emigrantské školství obdobně jako spolkovou a kulturní činnost lze rozdělit na dvě fáze: výuku řečtiny od příchodu do repatriace a po reemigraci až do současnosti. Pro řecké děti takřka ihned po příjezdu a rozdělení do domovů začala výuka. Většina z nich, vzhledem k době a okolnostem (druhá světová válka, občanská válka, chudé horské oblasti) vůbec nezažila školní docházku, byly tedy vesměs negramotné. Kromě rodného jazyka se učily děti také češtinu, později i ruštinu, část dětí slavomakedonského původu také tento slovanský jazyk, respektive jeho egejský dialekt. Tato výuka v první fázi probíhala přímo při ústavech a zařízeních, kde děti žily, a vyučujícími byli nepočetné řecké učitelky a učitelé, vychovatelky a vychovatelé z doprovodu při transportu. Tato výuka psaní, čtení a gramatiky byla doplňována denním poslechem stanice „Svobodné Řecko“, dvakrát denně rovněž vysílal Československý rozhlas – Stanice Praha krátké pořady v řečtině. Stejnojazyčné prostředí, v němž děti žily, rovněž napomáhalo konzervaci jazyka.

Přibližně v polovině 50. let, když bylo jasné, že původně předpokládaný dočasný pobyt emigrantů na našem území bude mít delší trvání, přecházely řecké děti do českého školského systému. Od školního roku 1950/1951, po vyjádření konference řeckých učitelů v Unčíně v srpnu 1950, že většina řeckých dětí zvládla češtinu již dostatečně, měly řecké děti povinnost navštěvovat české národní a střední školy. V důsledku toho nastaly opět přesuny dětí podle věku, mnohé domovy byly proto zrušeny, naopak vznikly některé nové, mezi nimi dětský domov v Bílé Vodě. Čeština nebyla vážným problémem, neboť denním stykem s česky mluvícími vrstevníky se děti naučily poměrně rychle a dobře nový, byť obtížný jazyk. Nadto pro děti i řecké vyučující byly pořádány zvláštní kurzy češtiny. Mnohé děti vzhledem k vyššímu věku byly zařazovány do vyšších ročníků, ačkoliv školu dříve nepoznaly.

V místech s větší koncentrací řecké populace vznikaly tzv. „řecké školy“ nebo „kroužky řeckého jazyka“ – odpolední vyučování mateřského jazyka obvykle dvakrát až třikrát týdně po dvou hodinách, místy častěji. Mimo učivo v českých školách musely tedy řecké děti ještě zvládnout náročný mateřský jazyk, řecký dějepis a zeměpis. V roce 1958 bylo takových škol v Československu čtyřicet čtyři. V dnešním Olomouckém kraji taková výuka probíhala např. v Javorníku ve Slezsku (učitelé Nikos Ambelas a Stefanos Rosmarakis), Jeseníku, Vidnavě a Žulové, Zlatých Horách, Dolním Údolí a Rejvízu (učitelé Ioannis Pagunadis, Ioannis Nutsos), Šumperku aj. Nadále přitom probíhala výuka mateřského jazyka v dětských domovech.

Pro výuku řečtiny se tiskly učebnice, gramatiky, slabikáře, čítanky apod. už v průběhu občanské války v tiskárnách v Grammosu, také v řecké komunitě v jugoslávském Bulkesu. Tamní nakladatelství Hlas Bulkesu vydalo r. 1948 pro výuku řečtiny čítanku Τα χαρούμενα παιδιά - Šťastné děti), která byla místy užívána v Česku ještě v 60. letech. Vzácně některé rodiny vlastnily Rusko-řecký slovník vydaný rovněž roku 1948. Další pedagogické tituly vycházely už v exilu v 50. až 70. letech v Polsku a Rumunsku.

V Bukurešti vydávalo řeckou literaturu nakladatelství Nea Ellada (Νέα Ελλάδα - Nové Řecko) od roku 1949, v roce 1956 ho nahradilo vydavatelství Politikes ke logotechnikes ekdosi (Πολιτικές και λογοτεχνικές εκδοσεις - Umělecké a literární vydavatelství), které zaniklo roku 1974. Ve Varšavě a v Bukurešti vycházely nejen učebnice, ale také beletrie, populárně naučná literatura, překlady autorů z celého světa a další literatura pro potřeby řeckých emigrantů. Jedním z autorů čítanek pro řecké školy v emigraci byla např. v letech 1949 – 1969 v Rumunsku v oblasti emigrantského školství působící Elli Alexiu (rozená Daskalaki), sestra spisovatelky Galatie Alexiu, manželky proslulého Nikose Kazantzakise. Tento tisk vycházel nejen v řečtině, ale po nějakou dobu také ve slavomakedonštině, jejíž výuka ale byla sporadičtější a krátkodobější.

Velká vlna reemigrace po pádu junty od poloviny 70. let a zejména v 80. letech 20. století znamenala značný demografický úbytek řeckého etnika u nás a tím úbytek žáků i vyučujících. Přesto pro zbylou populaci, s podporou řecké vlády i našich vládních orgánů, došlo po krátkém čase k obnově výuky novořečtiny prostřednictvím řeckých obcí, ale v některých místech také z iniciativy jednotlivců. V současnosti existují většinou školy při řeckých obcích, místy soukromé. V porovnání s předchozím obdobím mají k dispozici daleko bohatší materiály a pomůcky pro výuku vydávané v Řecku. V dnešní době tuto výuku navštěvují nejen „čistí“ Řekové, ale také děti ze smíšených rodin, popřípadě české děti nebo i dospělí, kteří mají z nejrůznějších důvodů zájem o tento krásný a bohatý jazyk. Vážní zájemci nejen z řad Řeků mohou studovat obor novořečtina při katedře klasické filologie FF MU v Brně, nebo nepravidelně na FF Univerzity Karlovy v Praze. Studium řečtiny nabízí také Státní jazyková škola v Praze s profesorkou Georgií Zervou.

Jedna z neaktivnějších řeckých obcí - Krnov - pořádá výuku novořečtiny při tamní jazykové škole nejen pro děti z tamní řecké obce, ale také pro externí zájemce je organizován každoročně víkendový kurs. Např. pro děti od 7 do 17 let se zájmem o novořečtinu a řeckou kulturu pořádá ŘO Krnov-město každé léto v rekreačním středisku Doubrava v Ondřejovicích u Zlatých Hor letní tábor s výukou a konverzací novořečtiny (denně tři hodiny) a jiné hry s řečtinou, výuku řeckých lidových tanců a bohatou táborovou činností inspirovanou řeckou historií.

Při řecké obci v Šumperku vede výuku novořečtiny pro děti a mládež paní Yvona Mitrofanová. Výuku dospělých a konverzací vede dojíždějící učitel Christos Charilaos z Vrbna pod Pradědem. Dalším vyučujícím je paní Monika Sulasová, bývalá předsedkyně ŘO, která absolvovala vysokoškolské studium novořečtiny na Aristotelově univerzitě v Thesaloniki a pracuje rovněž jako oficiální tlumočnicka a překladatelka. Škola při ŘO v Šumperku má v současnosti 28 dětí rozdělených do 3 skupin podle věku a pokročilosti. Kromě jazyka se zde vyučuje historie a zeměpis Řecka, také ortodoxní náboženství. Škola spolupracuje s místní agenturou Villa Doris na nejrůznějších akcích, včetně akce výměny dětí. V Šumperku – jednom z významných středisek řecké populace a kultury u nás – se dlouhodobě navštěvují děti z místních řeckých rodin s rodinami z vlasti, což utužuje nejen vazby na Řecko, ale pomáhá také při studiu jazyka. ŘO v Šumperku organizuje rovněž celostátní semináře a konference učitelů novořeckého jazyka. Také děti a mládež ze šumperské řecké školy jezdí na letní jazykové tábory v Řecku.

Vzhledem k početnosti místní řecké populace existovala výuka novořečtiny ve Zlatých Horách. První řecké děti nastoupily do českých škol jako jinde v letech 1951 až 1952, ale až v roce 1956/1958 byla otevřena poprvé třída s doplňkovým vyučováním pro řecké děti. První rok v ní bylo jen 36 dětí, nejvíce se jich učilo řečtině ve školním roce 1979/1980 – celkem 85

dětí. Řečtinu zde vyučovali Janis Pagunadis (je zde pohřben), Janis Nutsos (vrátil se doAthén), Spiros Papadopulos a Nikos Rosmarakis. Po částečné reemigraci se škola neotvírala, zájemci mohli navštěvovat soukromé hodiny. Až roku 2000 byla opět zahájena výuka novořečtiny s učitelem Iliasem Michupulosem, kterou v roce 2001 navštěvovalo 27 dětí, r. 2003 už jen 10 žáků. Problémem pohraničních Zlatých Hor je totiž ekonomická fluktuace zvláště mladších ročníků a s tím spojený úbytek dětí vůbec.

Výuka novořečtiny přes úbytek populace neznamena zánik, ale po krátkodobém výpadku zejména v posledním desetiletí nový rozmach řeckého školství. Výuka novořečtiny při jednotlivých obcích je podporována nejen MŠMT ČR, ale rovněž řeckou vládou a místně i mezinárodně působícími řeckými institucemi.